

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМІВ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗНАНЬ

Вступ. Розвиток інноваційних систем і здатність створювати знання і застосовувати їх на практиці у сучасному світі стали важливими базовими умовами розвитку країни, регіону у макроаспекті. Саме знання дозволяють генерувати безперервний потік нововведень, що динамічно відповідає змінним потребам ринку, а часто і формує ці потреби. У країнах з економікою, орієнтованою на інноваційний розвиток, об'єм фінансування сфери науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт, яка забезпечує генерацію інноваційних процесів, склав у 2012 р. (прогнозні показники, розраховані за даними трьох кварталів звітного року – авт.) [16]: США – 3,15%, Японія – 2,9 %, ЄС-15 – 4,07 %, Індія – 2,55%, Китай – 3,22 %.

Сучасна динаміка світових соціально-економічних відносин, становлення постіндустріального суспільства, глобалізаційні процеси, посилення інтеграційних зв'язків, впровадження інноваційних технологій, підвищення конкурентоспроможності світової економіки зумовлюють необхідність вирішення нових стратегічних завдань, яким, зокрема, є перехід до економіки знань, що ґрунтується на підвищенні ролі інформаційних технологій, розвитку інтелектуального капіталу і впровадженні постіндустріальних моделей суспільного розвитку.

Дослідження довели, що розвинені країни світу здійснили перехід від індустріального суспільства до інформаційного, в якому знання і творчий підхід є більш ефективними ресурсами, ніж матеріальні фактори виробництва. За даними Світового банку, фізичний капітал у сучасній економіці формує 16% національного багатства кожної країни, природний – 20, а людський – 64%, а у таких країнах, як Німеччина та Японія – до 80% [15].

Особливо необхідною є побудова механізмів реалізації знань в Україні. Про це свідчать економічні розрахунки: якщо стимулювати розвиток інтелектуального капіталу у нашій державі, то Україна, маючи 5% наукового потенціалу світу, могла б розраховувати на отримання 100 мільярдів доларів щорічно, що в десятки разів перевищує вартість сировинного експорту нашої країни. На світовому ринку Японія продає 34% від загальної кількості технологій, США – близько 33%, Росія – 0,1%, а Україна – нічого [17]. Відтак першочерговим стратегічним завданням для України є розвиток механізмів реалізації знань у людський капітал.

Аналіз сучасних закордонних і вітчизняних досліджень і публікацій. Питанням формування економіки знань та управління знаннями були присвячені праці як іноземних, так і вітчизняних

представників наукової економічної думки: П. Друкера, І. Нонаки, Т. Сакаїя, Б. З. Мільнера, В. Л. Макарова, О. О. Динкіна, Д. Тіса, З. П. Румянцевої, В. М. Геєця, Ю. М. Бажала, О. О. Лапко, Б. А. Маліцького, Л. І. Федулової. Серед зарубіжних науковців-основоположників доктрини людського капіталу та теорії постіндустріалізму слід відзначити праці Д. Белла, Г. Беккера, М. Блауга, У. Дайзарда, П. Друкера, Р. Інлегарта, Рісмена Д., Е. Тоффлера, П. Пільцера, Х. Клодта.

На сьогодні розроблені базові підходи до побудови механізмів реалізації знань підприємств [1; 2; 4; 6], сформовані теоретичні концепції [4; 5; 8; 9; 10; 12; 13], існують розробки в галузі стратегії управління знаннями [3; 10], визначені основні функції управління знаннями [1; 7] тощо.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, якій присвячується дана стаття. Аналіз літературних джерел з проблем формування механізмів економіки знань дозволяє стверджувати, що незважаючи на ретельне висвітлювання проблем, пов'язаних з сучасним станом економіки країни та дослідженням позитивного зарубіжного досвіду у становленні менеджменту знань, у літературі не відводиться належної уваги особливостям розробки механізмів реалізації знань та їх впливу на інноваційний розвиток в межах національної економіки. Зважаючи на те, що для вітчизняних суб'єктів господарської діяльності завдання полегшення переходу до інноваційного розвитку є важливим, то визначена проблематика є актуальною як в теоретичному так і в суто практичному плані. Мета статті – уточнити визначення концептуальних підходів формування механізмів реалізації знань.

Висвітлення основного матеріалу дослідження. Знання – це один з найважливіших активів будь-якої розвинутої країни – суб'єкта міжнародних економічних відносин, ефективне використання і зростання якого прямо впливає на інноваційну активність, на появу нових рішень не лише в науково-технічній сфері, але й в управлінні національною економікою. У 2012 р. в загальному обсязі витрат на науку частка промислових компаній склала (прогнозні показники, розраховані за даними трьох кварталів звітного року – авт.) для США – 55,2 %, Японії – 32,6 %, Німеччини – 57 %, Франції – 25% [15].

Традиційно основоположні засади майже всіх концепцій управління формуванням механізмів реалізації знань побудовані на постулаті, що розвиток економічної системи здійснюється на основі безперервного засвоєння всіх складників потенціалу [7, с. 45 – 46]. Попри достатні теоретично обґрунтовані

концептуальні засади, для управління таким процесом потрібний надійний, з практичної точки зору, організаційно-економічний механізм формування та використання реалізації знань.

За П. Друкером, знання – це здатність застосовувати інформацію в конкретній сфері діяльності, а джерелом особливої спеціалізації, а з нею і виживання бізнесу і його зростання, є специфічне знання, яким володіє група людей у цьому бізнесі [4, с. 143].

Г. Круг та М. Кене визначають знання як сукупність відомостей та здібностей, які використовує індивідуум для розв'язання задач, а також дозволяють використовувати інформацію. Імплицитне (приховане) знання базується на досвіді й особистих цінностях, воно часто не усвідомлюється, а експліцитне знання більш схематичне, може бути представлене в абстрактній формі і легко передається каналами комунікації. Кодифікація знання, тобто його перехід від імплицитної до експліцитної форми, є передумовою його колективного використання [5, с. 74].

Два підходи до визначення знань сформував К. Екк: 1. Знання – це комплекс ідей, методів, цінностей та норм в рамках однієї чи декількох наукових дисциплін (пізнавальний підхід). 2. Знання – це здатність організації розпізнавати явища, реагувати на зміни зовнішнього середовища, творити засоби комунікації, формувати майбутнє та необхідні компетенції (організаційний підхід) [12, с. 68].

Знання має певні вимірники своєї цінності. Насамперед важливо, чи його можна спостерігати в уречевленому вигляді (конкретній технології). Крім того, має значення комплексність та простота використання знання і те, чи потрібні допоміжні засоби для його застосування. Врешті знання може бути перетворене у прибуток підприємства та оцінено у грошовому виразі. Таким чином, знання формує інтелектуальний капітал підприємства, який вимірюють як сукупну різницю між ринковою вартістю компанії та вартістю її матеріальних активів.

Класична структура інтелектуального капіталу за Т. Стюартом передбачає виділення людського, організаційного та споживчого (клієнтського) капіталу [11, с. 21].

Г. І. Маринко виділив основні школи реалізації знань, серед яких системна, картографічна, процесна (технократичний підхід), комерційна (економічний підхід), організаційна, просторова та стратегічна (поведінковий підхід) [7, с. 47].

Системна школа заснована на традиціях систем знань та експертних систем, її основна ідея – отримати знання і зробити його доступним для використання. Картографічна школа пов'язана з відображенням організаційного знання через встановлення взаємозв'язків між знанням і людьми за допомогою сучасних інформаційних технологій. Процесну школу можна розглядати як результат реінжинірингу бізнес-процесів, які підсилюються, коли оперативному персоналу

надають необхідні знання. При цьому вважається, що процеси формування механізмів реалізації потребують більшого обсягу знань ніж бізнес-процеси. Економічний підхід базується на комерційному захисті та використанні інтелектуальних активів, як носіїв знання – патентів, авторських прав та торгових марок. Такий підхід вимагає команди спеціалістів та створення технології формування механізмів реалізації інтелектуальної власності як звичного процесу. Організаційна школа передбачає інтенсивне використання груп людей для активізації обміну та використання знання.

Ці групи можуть належати організації або бути міжорганізаційними, при цьому використовуються елементи неформальних комунікацій. Просторова школа базується на використанні просторового дизайну для сприяння обміну знаннями – встановлюють автомати для продажу напоїв, влаштовують відкриті пункти харчування. Стратегічна школа розглядає формування механізмів реалізації знань як розмірність конкурентної стратегії. На меті стоїть використання активів знання на базі різноманітних засобів, запозичених з інших підходів [7, с. 45 – 65].

У межах окремих підходів (шкіл) розроблені концептуальні моделі формування механізмів реалізації знань, порівняльна характеристика яких здійснювалася за критерієм можливості використання на вітчизняних машинобудівних підприємствах на сучасному етапі їх економічного розвитку (табл. 1).

Основоположні засади механізмів реалізації знань традиційно вважають правильними в тому випадку, коли „процес формування та мобілізації механізму реалізації знань починається з того, що механізм використання потенціалу знань відповідної галузі узгоджується з наявною стратегією” [2, с. 110].

Висновки з даного дослідження. В умовах реалізації інноваційної моделі розвитку суспільства виникає потреба удосконалення формування та використання механізмів реалізації знань. Зважаючи на велику кількість проблем в сфері управління знаннями, велике значення при створенні системи знань організації має розробка мотиваційної програми, що включає заходи, які забезпечують участь у процесі придбання та накопичення знань всіх працівників, а також розробка заходів, що будуть сприяти виявленню неявних знань та будуть сприяти створенню організаційного механізму використання і розвитку знань організації.

Формування механізмів реалізації знань повинно відбуватися з урахуванням ступеня розвитку систем комунікацій в межах національної економіки та наявного інтелектуального капіталу. Ці складові визначають можливість застосування тої чи іншої концепції формування механізмів реалізації знань на конкретному рівні управління економіки країни.

Порівняльний аналіз концепцій та моделей управління механізмами реалізації знань виявив принципові обмеження до їх використання, які можуть бути

Порівняльна характеристика концептуальних підходів у формуванні механізмів реалізації знань

№ з/п	Концепції у формуванні механізмів реалізації знань	Сутність та особливості	Обмеження у застосуванні
1.	Модель К. Вііга – „знання-технологія-бізнес-формування механізмів реалізації” [1]	Формування механізмів реалізації знань базується на чотирьох положеннях: створення і прояв знань у технологіях і процедурах, постійні дослідження знання, оцінювання знання для кожного бізнесу, активне формування механізмів реалізації знань протягом всього життєвого циклу товару та інновацій.	Можливі проблеми в процесі оцінювання знання на початкових стадіях життєвого циклу.
2.	Концепція організацій, що навчаються П. Сенге [9]	Базується на п'яти умінь організації: навички удосконалення особистості, інтелектуальні моделі, корпоративне бачення, групове навчання, системне мислення.	Слабке системне мислення та відсутність спільного бачення.
3.	Чотирифазна модель СЕКІ І. Нонака [8]	Передача явних і неявних знань між чотирма фазами (соціалізація, екстерналізація, комбінація, інтерналізація) по трьох рівнях соціальної агрегації (індивід, група, контекст).	Несприятливі умови створення знань і невідповідна структура організації.
4.	Концепція Ф. Янсена [13]	Знання отримують у процесі динамічного моделювання.	Відсутній прикладний інструментарій.
5.	Модель Л. Едвінсона [1]	Сформована схема взаємодії чотирьох компонентів інтелектуального капіталу: людського і структурного капіталу, бізнес-активів та інтелектуальної власності.	Складність адекватного формування механізмів реалізації окремими бізнес-процесами.
6.	Модель В. Бурена [1]	Розглядають два набори характеристик: ті, що мають відношення до інтелектуального капіталу (людський, інноваційний, процесний, клієнтський); ті, що мають відношення до фінансування та ефективності бізнесу.	Неоднозначні взаємоз'язки між підсистемами формування механізмів реалізації та брак обігових коштів.
7.	Модель екології упр. знанням Д. Сноудена [1]	Система знань складається з чотирьох елементів: явне і неявне знання, активи знання, віра, визначеність і невизначеність рішень щодо цілей і причинних зв'язків.	Переважно важкий моральний клімат у колективах.
8.	Модель таксономії формування механізмів реалізації знань Деспре і Шаувеля [1]	Виділено чотири аспекти: час, тип знання (явні і неявні), рівень соціальної агрегації, контекст. Класифіковано дії щодо формування механізмів реалізації знань: бізнес-інтелект, бенчмаркінг, побудова банків даних, програмне забезпечення, групи практики, інновації (творчість і синергія), навчання і розвиток компетенцій.	Не розвинуті централізовані служби, які могли б займатися комплексним формуванням механізмів реалізації знань.
9.	Модель Г. Хедлунда [1]	Аналіз двох наборів концепцій (тип неявного знання і тип явного знання) за трьома формами знань (пізнавальне, навички, втілене) на чотирьох рівнях соціальної агрегації (індивідууми, малі групи, організації, міжорганізаційне середовище).	Значні труднощі на рівні міжорганізаційного середовища.
10.	Модель М. Ерла [1]	Три рівні знань: прийняте знання - наука (дані), здійснюване знання - судження (інформація), потенційне знання - досвід (знання).	Слабо розроблені функції інвентаризації та аудиту знань.
11.	Модель Е. Караяніса [1]	„Мережа організаційного знання”, що об'єднує інформаційні технології з управлінським і організаційним пізнанням на трьох ключових позиціях - метапізнання, метанавчання, метазнання.	Недостатній розвиток інформаційних технологій та обмеженість навчання.
12.	Концепція Слівосткі-Моррісона [10]	Знання використовуються для розробки моделі отримання прибутку та моделі інноваційного бізнесу.	Бракує фахівців з імітаційного моделювання.

усунуті шляхом часткового реінжинірингу бізнес-процесів та залученням довгострокового фінансування.

Література

1. **Баранчев В. П.** Управление знаниями в инновационной сфере: Учебник / В. П. Баранчев – М. : ООО фирма „Благовест–В”, 2007. – 272 с.
2. **Босак А. О.** Комунікації в системі менеджменту: суть та види // Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку: Вісник Національного Університету “Львівська політехніка” № 547. – Львів: Видавництво Національного університету “Львівська політехніка”, 2005. – С. 12 – 21.
3. **Дресвянников В. А.** Построение системы управления знаниями на предприятии: учебное пособие / В. А. Дресвянников. – М. : КНОРУС, 2006. – 344 с.
4. **Друкер П.** Задачи менеджмента в XXI веке.: Пер. с англ.: учебн. пос / П. Друкер. – М. : Издательский дом „Вильямс”, 2000. – 272 с.
5. **Крог Георг** Трансфер знаний на предприятии: основные фазы и воздействующие факторы / Георг Крог, Кене Мария // Проблемы теории и практики управления, 1999, №4, с. 74 – 78.
6. **Мариничева М. К.** Управление знаниями на 100%: Путеводитель для практиков / М. К. Мариничева. – М. : Альбина Бизнес Букс, 2008. – 320 с.
7. **Маринко Г. И.** Современные модели и школы в управлении знаниями / Г. И. Мариненко // Научный журнал „Вестник Московского университета”, Серия 21. Управление (государство и общество), № 2, 2004, с. 45 – 65.
8. **Нонака И.** Компания – создатель знания. Зарождение и развитие инноваций в японских фирмах : пер. с англ. / И. Нонака, Х. Такеучи – М.: ЗАО „Олимп–Бизнес”, 2003. – 384 с.
9. **Сенге Питер.** Пятая дисциплина: искусство и практика самообучающейся организации : пер. с англ. / Питер Сенге. – М.: ЗАО „Олимп–Бизнес”, 1999. – 408 с.
10. **Сливотски А.** Маркетинг со скоростью мысли (Инновации в модели бизнеса) / А. Сливотски, Д. Моррисон. – М. : Изд-во Эксмо, 2003. – 448 с.
11. **Стюарт Т. А.** Интеллектуальный капитал. Новый источник богатства организаций / Т. А. Стюарт. – М. : Поколение, 2007. – 368 с.
12. **Экк Клаус Д.** Знание как новая парадигма управления / Д. Экк Клаус // Проблемы теории и практики управления, 1998, № 2, с. 68 – 73.
13. **Янсен Феликс.** Эпоха инноваций (об интеллектуальных моделях и нелинейных механизмах) : пер. с англ. / Феликс Янсен. – М. : ИНФРА-М, 2002. – 308 с.
14. **Centre for research in lifelong learning.** Scottish Forum on Lifelong Learning Social Inclusion and Lifelong Learning Forum Report No. 2. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://crll.gcal.ac.uk/docs/2nd>.
15. **Linderman Eduard C.** The Meaning of Adule Education / Eduard C. Linderman. – New York: New Republic, republished by Oklahoma Research Centre For Committing Professional and Higher Education, 2011. – 263 p.
16. **Miguel Palacios.** Financing Lifelong Learning. – Washington, D. C., July 2012.

Working Paper 2: Conceptualising lifelong learning: north-south divides / Julia Preece, January 2012 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.gla.ac.uk/centres/12workingpaper.pdf>.

17. **Yeaxlee B. A.** Global education / B. A. Yeaxlee. – London: Cassell, 2012. – 166 p.

Парвіна Т. Г. Концептуальні підходи формування механізмів реалізації знань

Визначено концептуальні підходи у формуванні механізмів реалізації знань в сучасних умовах посилення динаміки світових соціально-економічних відносин. В межах здійсненого у статті порівняльного аналізу розглянутих концептуальних підходів вітчизняних і зарубіжних науковців визначено, що формування механізмів реалізації знань повинно відбуватися з урахуванням ступеня розвитку систем комунікацій в межах національної економіки та наявного інтелектуального капіталу.

Ключові слова: знання, школи реалізації знань, управління знаннями, інтелектуальний капітал, інноваційний розвиток, механізми реалізації знань.

Парвина Т. Г. Концептуальные подходы формирования механизмов реализации знаний

Определены концептуальные подходы формирования механизмов реализации знаний в современных условиях усиления динамики социально-экономических отношений. В пределах осуществленного в статье сравнительного анализа концептуальных подходов отечественных и зарубежных ученых определено, что формирование механизмов реализации знаний должно происходить с учетом степени развития систем коммуникаций в пределах национальной экономики и имеющегося интеллектуального капитала.

Ключевые слова: знания, школы реализации знаний, управление знаниями, интеллектуальный капитал, инновационное развитие, механизмы реализации знаний.

Parvina T. G. Conceptual Approaches to the Formation Mechanisms of the Implementation of Knowledge

Defined conceptual approaches of formation and implementation mechanisms for the implementation of knowledge in today dynamic enhance socio-economic relations. In the limits of the article comparative analysis of the conceptual approaches of domestic and foreign scientists determined that the formation of mechanisms of realization of knowledge should take place to the extent that the development of communication systems within the national economy and the existing intellectual capital.

Key words: knowledge, school of knowledge, knowledge management, intellectual capital, innovative development, mechanisms of knowledge.

Стаття надійшла до редакції 18.08.2012
Прийнято до друку 20.12.2012